

פסוקים ופסיעות: מסעות במקורות

לומדים יהדות כל היום בכל מקום בעולם
תכנית לימודים 2018

NOV.11.18

www.theglobalday.org

A Project of the Aleph Society

יונה: סיפורי מסעות

עיבוד של יחידה ברוסית מאת דנה פולבר

הקדמה (3 דקות)

הערה למנחה: יחידה זו עוקבת אחר המסעות הפחות מוכרים של יונה, במקום בנושא התשובה, שבו מתמקדים בדרך כלל בלימוד הטקסט, בייחוד סביב יום הכיפורים שבו נקרא הספר בבית הכנסת. אפשר גם לכלול את התשובה של יונה ושל אנשי נינוה בדיון. היחידה ניתנת להעברה במסגרת של 75 דקות, או של 60 דקות אם יש צורך. ליחידה בת 60 דקות יש להשמיט את חלק 4, או את הפעילות האמנותית המוצעת בסיום היחידה. יחידה זו מספקת הזדמנות לפרשנות של ספר יונה דרך הסיפור האישי, בין אם הסיפור הוא של הגירה או תשובה או מסע רוחני. רצוי לבחור את הנושא בהתאם לקהל היעד.

ברוכים הבאים ליום העולמי ללימוד יהדות!

היום נצא למסע בעקבות יונה, שסיפורו ומסעו המדהימים וודאי מוכרים לכם. אך היום נעקוב אחר המסעות הפחות ידועים של יונה הנביא, ונתמקד בדמויות הפחות ידועות בספר יונה. נקרא ונלמד בפרשנים, נעניין ביצירות אמנות המתארות את הסיפור, ונמצא דרכים להתחבר לסיפור מתוך החוויה האישית שלנו.

הדמויות אותן נפגוש ידגמו כיצד סיפור אישי יכול לעטות צורות שונות – גשמיות ורוחניות – וכיצד מסע אישי יכול להשפיע גם על אחרים.

< הנחו את המשתתפים לדון בשאלות הבאות:

1. חשבו על מסע שעברתם ששינה אתכם באיזשהו אופן. באילו אופנים הוא שינה אתכם?
2. האם המסע השפיע על האנשים שפגשתם לאורך הדרך?

חשבו על שאלות אלה במהלך הלימוד.

חלק ראשון: יונה בורח (15 דקות)

נקרא ביחד את הפסוקים שפותחים את ספר יונה.

מקור 1: יונה א, א-ד.

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה בֶן אֲמֵתַי לֵאמֹר: קוּם לֶךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקֵרָא עָלֶיהָ כִּי עֲלֵתָה רָעָתָם לִפְנֵי: וַיָּקָם יוֹנָה לִבְרֹחַ תְּרַשְׁיָשָׁה מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה | בָּאָה תְּרַשְׁיָשׁ וַיֵּלֶן שָׂכָרָה וַיֵּרֶד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרַשְׁיָשָׁה מִלִּפְנֵי ה': וְהָ הִטִּיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סַעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֲנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר:

< שאלו:

1. הקב"ה שולח את יונה לנינוה, לנבא על חורבנם הקרב. אבל יונה בוחר לעלות על סיפון אנייה לתרשיש. מדוע יונה ברח משליחותו?
 2. פסוק ג' מתאר את בריחתו של יונה. באילו פעלים משתמש הכתוב כדי לתאר את בריחתו. כיצד הפעלים מתקשרים זה לזה, וכיצד הם מחיים את התנועה בפעולותיו של יונה?
 3. מה אפשר ללמוד על מצב הרוח של יונה מכל התנועות המתוארות בפסוקים?
- המדרש בפרקי דרבי אליעזר מתאר הסבר מעניין להחלטה של יונה לברוח. פרקי דרבי אליעזר הוא קובץ מדרשים ואגדות על התורה.

< בקשו מאחד המשתתפים להקריא בקול את מקור 2.

מקור 2: פרקי דרבי אליעזר י, א, "תולדות יונה".

בחמישי ברח יונה מפני אלוקים, ולמה ברח, אלא פעם ראשון שלחו להשיב את גבול ישראל ועמדו דבריו, שנאמר (ב יד, כה): "הוא השיב את גבול ישראל מלבוז חמת" וגו'. פעם שניה שלחו לירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה הקב"ה עשה כרוב חסדיו ונחם על הרעה ולא חרבה, והיו ישראל קוראין אותו נביא שקר. פעם ג' שלחו לנינוה, דן יונה דין בינו לבין עצמו, אמר: אני יודע שזה הגוי קרובי התשובה הם, עבשיו עושין תשובה והקב"ה שולח רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא השקר אלא אף העובדי כוכבים ומזלות.

< שאלו:

1. לפי מקור 2, מהן שתי הסיבות שבגללן יונה החליט לברוח?
2. מהן ההשלכות של נבואה שמתבררת כנבואת שקר?
3. לאור פירוש זה, האם אתם מזדהים עם ההחלטה של יונה לברוח? נמקו את תשובתכם.

לפי המדרש, יונה הנביא נשלח להתריע בפני מלך ירושלים שמעשיו יובילו לחורבן. במדרש, המלך נשמע לנביא, ולכן לא נענש, ולא נתאמתה נבואתו של יונה. יונה נקרא בפי העם נביא שקר משום שנבואתו לא התקיימה, ולכן יונה לא היה מוכן להסתכן בנבואה נוספת שלא תתקיים אם ישובו נינוה מדרכם הרעה.

יונה בורח, והקב"ה שולח סערה גדולה בים לאיים על יונה.

חלק שני: מסע עם המלחים (15 דקות)

נוכחותם של דמויות נוספות בספינה – המלחים – מסבכת עוד יותר את המסע.

< בקשו מאחד המשתתפים להקריא בקול את מקור 3.

מקור 3: יונה א, ה-טו

וַיִּרְאוּ הַמִּלְחָמִים וַיִּזְעַקוּ אִישׁ אֶל אֵלָהֵיָו וַיִּטְלוּ אֶת הַכֵּלִים אֲשֶׁר בְּאֵנֵיהֶם אֶל הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רֵב הַחֵבֶל וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה לָּךְ נִרְדָּם הַיּוֹם קִרְא אֶל אֱלֹהֶיךָ אוֹלֵי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹקִים לָנוּ וְלֹא נִאֲבֹד: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לָכֵן וַנְּפִילָה גּוֹרְלוֹת וַנִּבְדְּעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְלֹל גּוֹרְלוֹת וַיִּפְּלֵ הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאִשֶׁר לָמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מֶה מְלֹאכְתְּךָ וּמֵאֵין תָּבֹאוּ מֶה אֲרָצְךָ וְאֵי מַזְהָ עִם אֶתָּה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבָרִי אֲנִי וְאֶת ה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבְשָׁה: וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים וְרָאָה גְדוּלָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֶה זֹאת עָשִׂיתָ כִּי יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלְּפָנֵי ה' הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֶה נַעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּקֵּה הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטְלֵנִי אֶל הַיָּם וַיִּשְׁתַּקֵּה הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשִׁלִּי הִסְעֵר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהִשִּׁיב אֶל הַיַּבְשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר עֲלֵיהֶם: וַיִּקְרְאוּ אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ אָנָּה ה' אֵל נָא נִאֲבֹדָה בְּנַפְשֵׁי הָאִישׁ הַזֶּה וְאֵל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נִקְיָא כִּי אֶתָּה ה' בְּאִשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלֵהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ: וַיִּרְאוּ הָאֲנָשִׁים וְרָאָה גְדוּלָּה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה' וַיָּדְרוּ נְדָרִים:

< שאלו:

1. מדוע יונה סירב לספר למלחים שהוא הסיבה מאחורי הסערה?
 2. מה ניסו המלחים לעשות כדי להרגיע את הסערה לפני שזרקו את יונה לים? מדוע הם חיכו זמן רב כל כך?
- במקור 4, נשוב לפרקי דרבי אליעזר, ונקרא לפי פירוש זה כיצד המלחים מבקשים להימנע מהטלת את יונה אל הים, על אף הסכנה שבה היו נתונים.

< קראו בקול את מקור 4.

מקור 4: פרקי דרבי אליעזר י, ו: "מעשה יונה"

מיד נטלוהו והטילוהו עד ארכובותיו ועמד הים מזעפון; לקחו אותו אצלם והים סוער עליהם; הטילוהו עד צוארו והעמיד הים מזעפון; ועוד העלו אותו אצלן והים הולך וסוער עליהם; הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפון.

< שאלו :

1. כיצד מתאר המדרש את השלכת יונה לים?
2. מדוע לדעתכם המדרש מדגיש את העובדה שהמלחים מהססים להרוג את יונה על מנת להציל את עצמם?
3. האם אתם מבינים את הסיפור אחרת כאשר ממקדים אותו בהשפעה של יונה על חיי המלחים? כיצד ומדוע?

המדרש מתמקד בפרט ובחוסר הביטחון של המלחים כאשר הם ניצבים בפני ההחלטה להטיל את יונה לים. במקום להשליך אותו הם מורידים אותו לאט לתוך המים, קודם עד ארכובותיו (רגליו), וכאשר הסערה התחילה לשכוך, החזירו אותו. כאשר הסערה גוברת הם מנסים שנית, כל פעם קצת יותר, עד שהם מגלים שהדרך היחידה לעצור את הסערה לחלוטין היא להטיל את יונה כולו אל הים. בעוד שהמלחים מנסים להימנע מלפגוע ביונה, יונה אינו מנסה להציל את עצמו; נראה שהוא מעדיף לטבוע מאשר להיכנע לרצון האלוקים.

חלק שלישי: המסע במעי הדגה (15 דקות)

היינו עשויים לחשוב שזה יהיה סופו של יונה; אבל יונה אינו טובע בים הזועף, אלא נבלע על ידי דג גדול. נשוב לספר יונה ונקרא את המשך הסיפור, שם נפגוש דמויות נוספות שמסען נכרך במסעו של יונה.

מקור 5: יונה ב, א – ב, יא.

וַיִּמַן ה' דָּג גָּדוֹל לְבָלַע אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וְשְׁלֹשָׁה לַיְלֹת: וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹהָיו מִמִּעֵי הַדָּג:

...

וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבֵּשָׁה:

< שאלו:

1. מדוע לדעתכם המקרא משתמש בפועל "וימן"? באילו פעלים חלופיים היה אפשר להשתמש? כיצד השימוש בפועל אחר עשוי היה לשנות את המשמעות של הפעולה האלוקית?
2. יונה לא התפלל כאשר חייו היו בסכנה על האנייה. מדוע לדעתכם יונה מתפלל דווקא עכשיו, ממעי הדגה?

הדג בספר יונה אינו משמיע את קולו; אף על פי כן הדג משחק תפקיד חשוב באירועים הבאים. במקור 6, המדרש שם מילים בפיו של הדג. נקרא את הטקסט בפרקי דרבי אליעזר בחברותות. לימוד בחברותות הוא לימוד בזוגות. לימוד טקסט יחד עם אדם נוסף מאפשר שיתוף ברעיונות ותובנות במהלך העיון המשותף.

מקור 6: פרקי דרבי אליעזר י, "מעשה יונה".

אמר לו הדג ליונה: אין אתה יודע שבא יומי להאכל בפיו של לוייתן? אמר לו יונה: הוליכני אצלו. אמר יונה ללוייתן: בשבילך ירדתי לראות מקום מדורך שאני עתיד ליתן חבל בלשונך ולהעלותך ולזבוח אותך לסעודה הגדולה של צדיקים... אמר לו: הרי הצלתיך מפיו של לוייתן, הראני כל מה שבים ובתהומות, והראהו נהר גדול של מימי אוקיינוס.

< שאלו:

1. אילו אירועים מתוארים במדרש?
 2. האם התיאורים במדרש מפתיעים? מדוע?
 3. היכן מצטלבים המסעות של יונה ושל הדג? כיצד הם משפיעים זה על זה?
- לפי פרקי דרבי אליעזר, הדג עתיד להיאכל על ידי יצור גדול יותר: הלוייתן. יונה דואג שהדג שבו הוא נמצא עכשיו יאכל על ידי לוייתן, מה שיוביל לתוצאות הרוות אסון עבור הדג ועבורו. הוא מבטיח לדג שיציל אותו ואת הדג מהלוייתן הרעב. יונה מפחיד את הלוייתן עם נבואה על זביחתו לסעודת הצדיקים, וכשכר על הצלתו, מבקש יונה מהדג להראות לו את הנפלאות שבימים ובתהומות.
- הדג במדרש מתואר כדמות פעילה בסיפור, ובכך מציע המדרש נקודת מבט נוספת. המסע של יונה מוביל אותו למפגש עם הדג הגדול, ולדג חיים והיסטוריה משלו. למסעות של יונה השפעה ישירה על חיי הדג; לדג וליונה יועדה אותה הדרך, והדרך המשותפת משנה עבור שניהם את הסיפור.

חלק רביעי: מהפך? (15 דקות)

מעניין לציין שלחוויה של יונה במעי הדג הייתה השפעה על דרכו והתנהגותו, בשונה מן המפגש עם המלחים והסערה בים. מה השתנה? אחרי שהדג מקיא את יונה אל היבשה, הקב"ה מצווה אותו שנית ללכת אל נינוה. הפעם, יונה נשמע לו.

כאשר יונה מגיע לנינוה (פרק ג), אנשי נינוה שומעים את נבואתו וחוזרים בתשובה, וניצלים מחורבן. בשלב זה ניתן היה לחשוב שהסיפור הסתיים; אבל ספר יונה נמשך עם פרק נוסף (יונה פרק ד) המתאר את יונה אחרי שהשלים את שליחותו לנינוה. התיאורים של מעשיו וגישתו מגלים את כבדת הדרך אותה עבר במסעו הגשמי והרוחני. עד עתה העמקנו במסעות הפחות מוכרים של יונה, שהפגיש אותו עם המלחים ועם הדג; נשוב עתה לספר יונה וננסה לראות כיצד המסע שעבר השפיע עליו, ושינה אותו.

< בקשו משני משתתפים להקריא את מקור 7, תוך חלוקה בין קריינות לדיאלוג.

מקור 7: יונה ד, א-ד.

וַיֵּרַע אֶל יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּחַר לוֹ: וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' וַיֹּאמֶר אָנֹכָה ה' הֲלוֹא זֶה דְבָרִי עַד הַיּוֹתֵי עַל אֲדָמְתִי עַל בֶּן קַדְמֹתִי לְבָרַח תִּרְשָׁיִשָׁה כִּי יִדְעֵתִי כִּי אֶתֶרָה קַל חַנּוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וְנֶחֱם עַל הָרָעָה: וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: וַיֹּאמֶר ה' הֲהִיטֵב תִּרְהָ לְךָ:

< שאלו :

1. מדוע יונה עצב? על אילו תכונות ביונה מצביע הסיפור? מה אפשר ללמוד על יונה מתיאור זה?
2. האם לדעתכם המסע של יונה שינה אותו? כיצד?

הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ מתעמק בתגובתו של יונה להשלמת שליחותו. הרב שטינזלץ הוא אחד ההוגים המובילים של תקופתנו, והוא ידוע בעיקר בזכות פירושו המקיפים לתלמוד ולתנ"ך, ועבודתו בתחום הקבלה.

< בקשו מאחד המשתתפים להקריא בקול את מקור 8.

מקור 8: פירוש לספר יונה, הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ, תנ"ך שטינזלץ.

התגובה הקודרת של יונה להצלחת שליחותו די מפתיעה. בעוד שנביאי חורבן אחרים התאבלו כאשר נבואתם התקיימה, יונה מתאבל על ביטול נבואתו. אפשר אולי להתייחס לצערו של יונה כתגובה שנגררת מהחלטתו הראשונית לברוח מן השליחות הנבואית, החלטה שמונעת מתסכול של הטרגדיה שבשליחות הנבואית, שהצלחתו לקיימה גורמת לו ללעג.

באופן אירוני, בעוד שספר יונה עוסק בתשובה, ומדגים את כוח התשובה דרך מעשיהם של אנשי נינוה, דווקא הנביא יונה הוא זה שאינו משתנה. אפילו אחרי שהוא מקבל את הגזירה האלוקית ומביא לאנשי נינוה את הבשורה שהתחייב לבשר, אופיו ועמדתו האישית נותרו ללא שינוי.

< שאלו :

1. הרב שטינזלץ טוען כי "דווקא הנביא יונה הוא זה שאינו משתנה". האם זהו רעיון מפתיע? האם הוא נכון לדעתכם?
2. אם יונה משנה את התנהגותו אבל לא את האופן שבו הוא חושב וחווה את הדברים, האם זהו שינוי אמיתי? האם הוא באמת השתנה?
3. חישובו על מסע שעברתם. כיצד המסע שינה אתכם? האם חוויתם פעם מסע מאתגר שהותיר אתכם ללא שינוי? כיצד, ומדוע?

הערה למנחה: אם נושא השיעור הוא תשובה, או שהיחידה נלמדת לקראת יום הכיפורים, אפשר להוסיף שאלות רלוונטיות, כגון: אם יונה לא השתנה, מדוע אנו קוראים את ספר יונה ביום הכיפורים, כאשר אנו נדרשים לשנות את דרכינו?

הרב שטינזלץ טוען שיונה אינו משתנה. התנהגותו של יונה והגישה שלו מבהירים שהוא לא התגבר על החשש שייקרא נביא שקר. למרות כל האתגרים של מסעו של יונה, ולמרות שכמעט מת בתהליך, חששו לגבי שמו הטוב אינו משתנה לכל אורך הסיפור.

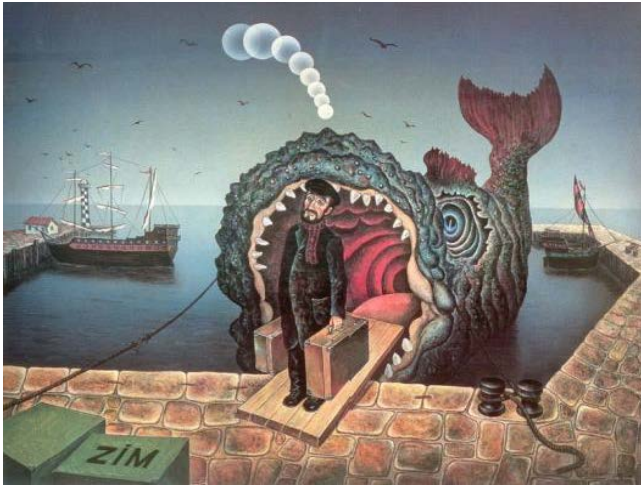
סיכום (10 דקות)

פעילות: פרשנות אמנותית לספר יונה

אמנות יכולה להוות סוג של מדרש, ולהציע נקודת מבט חדשה על הסיפור. בליעה והקאה על ידי דג הם מצבים שפותרים את הדמיון, ואירועים אלה, כמו גם הרעיון של יונה שיושב במעי הדגה, מתוארים ביצירות אמנות לאורך הדורות.

נביט באופן שבו המסע של הדמויות השונות בסיפור מתחברות ומשוחחות ביצירות אמנות שונות המתארות את הסיפור של יונה.

הציור הראשון מגיע מפרס במאה ה-14. הציור השני הוא מתקופת הרנסנס, ציור של הצייר הפלמי יאן ברויגל האב, אמן שפעל בתקופתו של פטר פול רובנס. הציור השלישי הוא ציור של יוג'ין אבסהאוס מן המאה ה-20, סרבן יהודי רוסי שקיבל בסופו של דבר אשרת עלייה לארץ בשנת 1976.

למעלה משמאל: יונה והדג במפרץ חיפה (1977). יוג'ין (יבגני) אבסהאוס, אוסף פרטי, ישראל.

למעלה מימין: יונה והדג. מיניאטורה מאת ראשיד אל-דין, איראן (המאה ה-14). מוזיאון מטרופוליטן, ניו יורק.

למטה: יונה יוצא ממעי הדגה. יאן ברויגל האב (1568-1625). מוזיאון פינקוטק הישן, מינכן.

< עיינו בכל אחד מן הציורים. שאלו:

1. יוג'ין (יבגני) אבסהאוס מצויר את הרגע שבו יונה מגיע לחיפה. מה מסמל הדג ברגע זה? האם תוכלו לתאר את החוויה של יונה בתוך הדג? מה מרגיש יונה, בעמדו שם על היבשה?
2. בציור הפרסי מצויר מלאך. מה לדעתכם מסמל המלאך?
3. אילו תכונות של הדג ביקש ברויגל לתעד? הדג משמש בציור מעין מטאפורה – למה? האם לדג יש דרך משלו, וייעוד נפרד מזה של יונה, או שהוא רק משקף את מסעו של יונה?
4. כיצד האופן שבו מתואר יונה דומה בכל הציורים? במה הוא נבדל בכל ציור?
5. האם הציורים מציעים פרשנות לסיפור? האם הם מציעים תובנות חדשות לגבי המסעות שעליהם למדנו?

כפי שהאמנים שילבו ביצירותיהם את החוויות שלהם בבואם לצייר את הסיפור של יונה, כך גם אנחנו יכולים לקשר את חוויות חיינו למסע של יונה. מתגלות דרכים חדשות להבנת הסיפור, דרך דמויות שלא נחשבות בדרך כלל עיקר הסיפור. התעמקות בדמויות השונות שנפגשות דרך סיפור המסע של יונה, והצצה לתוך הסיפור שלהן, מביאות להבנה מעמיקה יותר, של כל דמות באופן אישי ושל הסיפור באופן כללי, מתוך הקשר רחב יותר.

יונה: סיפורי מסעות

דף מקורות

חלק ראשון: יונה בורח

מקור 1: יונה א, א-ד.

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה בֶן אֲמֵתַי לֵאמֹר: קוּם לֶךְ אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקְרָא עֲלֶיהָ כִּי עָלְתָה רַעְתָּם לִפְנֵי: יְיָ: יוֹנָה לְבָרַח תִּרְשָׁשָׁה מִלִּפְנֵי ה' וַיֵּרָד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֲנִיָּה אֶבְרָתָה תִּרְשָׁשִׁי וַיִּתֵּן שָׂכָרָה וַיֵּרָד בָּהּ לְבֹא עִמָּהֶם תִּרְשָׁשָׁה מִלִּפְנֵי ה': וְהָ הִטִּיל קוּם גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סָעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֲנִיָּה חִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר:

מקור 2: פרקי דרבי אליעזר י, א, "תולדות יונה".

בחמישי ברח יונה מפני אלוקים, ולמה ברח, אלא פעם ראשון שלחו להשיב את גבול ישראל ועמדו דבריו, שנאמר (מלכים ב יד, כה): "הוא השיב את גבול ישראל מלבוז חמת" וגו'. פעם שניה שלחו לירושלים להחריבה, כיון שעשו תשובה הקב"ה עשה כרוב חסדיו ונחם על הרעה ולא חרבה, והיו ישראל קוראין אותו נביא שקר. פעם ג' שלחו לנינוה, דן יונה דין בינו לבין עצמו, אמר: אני יודע שזה הגוי קרובי התשובה הם, עכשיו עושין תשובה והקב"ה שולח רוגזו על ישראל, ולא די שישאל קורין אותי נביא שקר אלא אף העובדי כוכבים ומזלות.

חלק שני: מסע עם המלחים

מקור 3: יונה א, ה-טו

וַיֵּרָאוּ הַמֶּלְחִים וַיִּזְעַקוּ אִישׁ אֶל אֶלְהֵוֹ וַיִּטְלוּ אֶת הַפְּלִים אֲשֶׁר בְּאֲנִיָּה אֶל הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיִּזְנֶה יָרֵד אֶל יָרֵכְתִי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: וַיִּקְרַב אֵלָיו רֵב הַחֲבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל אֱלֹקֶיךָ אוֹלֵי: יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹקִים לָנוּ וְלֹא נִאֲבָד: וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לִכְנֹ וְנִפְּלֵה גוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ גוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל גוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הַרְעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה מְלֹאכְתְּךָ וּמֵאֵין תְּבֹא מֵהָ אֶרֶץ וְאֵי מַזְהָ עִם אֲתָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲבְרִי אֲנִי וְאֲתָה ה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי: יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבְשָׁה: וַיֵּרָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי יָדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלִּפְנֵי ה' הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסָעַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטִּילְנִי אֶל הַיָּם וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְּשִׁלְי הַסָּעַר הַגְּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם: וַיַּחֲתְרוּ הָאֲנָשִׁים לְהַשִּׁיב אֶל הַיַּבְשָׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסָעַר עֲלֵיהֶם: וַיִּקְרָאוּ אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ אֲנִי ה' אֵל נָא נִאֲבָדָה בְּנַפְשֵׁי הָאִישׁ הַזֶּה וְאֵל תִּתֵּן עָלֵינוּ דָם נָקִיא כִּי אֲתָה ה' כְּאֲשֶׁר חִפְצָתָ עָשִׂיתָ: וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלֵהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזְעָפוֹ: וַיֵּרָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְּדוֹלָה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה' וַיִּדְרוּ וַיִּדְרוּ:

מקור 4: פרקי דרבי אליעזר י, ו: "מעשה יונה".

מיד נטלוהו והטילוהו עד ארכובותיו ועמד הים מזעפו; לקחו אותו אצלם והים סוער עליהם; הטילוהו עד צוארו והעמיד הים מזעפו; ועוד העלו אותו אצלן והים הולך וסוער עליהם; הטילוהו כולו ומיד עמד הים מזעפו.

חלק שלישי: המסע במעי הדגה

מקור 5: יונה ב, א – ב, יא.

וַיִּמַן ה' דָּג גְּדוֹל לְבַלְעַ אֶת יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמִעֵי הַדָּג שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת: וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל ה' אֱלֹקָיו מִמִּעַי הַדָּגָה:

...
וַיֹּאמֶר ה' לַדָּג וַיִּקָּא אֶת יוֹנָה אֶל הַיַּבְשָׁה:

מקור 6: פרקי דרבי אליעזר י, "מעשה יונה".

אמר לו הדג ליונה: אין אתה יודע שבא יומי להאכל בפיו של לוינתן? אמר לו יונה: הולכיני אצלו, אמר יונה ללוינתן: בשבילך ירדתי לראות מקום מדורך שאני עתיד ליתן חבל בלשונוך ולהעלותך ולזבוח אותך לסעודה הגדולה של צדיקים... אמר לו: הרי הצלתך מפיו של לוינתן, הראני כל מה שבים ובתהומות, והראהו נהר גדול של מימי אוקיינוס

חלק רביעי: מהפך?

מקור 7: יונה ד, א-ד.

וַיֵּרַע אֶל יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָה וַיִּסַּר לוֹ: וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי ה' הֲלוֹא זֶה דְבַרִי עַד הָיִיתִי עַל אֲדָמָתִי עַל כֵּן קִדַּמְתִּי לְבָרֶךְ תַּרְשִׁישָׁה כִּי יִדְעִיתִי כִּי אֶתְּהַלֵּךְ קֵל תַּנּוּן וְרַחֲוִים אַרְךָ אַפְיִם וְרַב חֹסֶד וְנֶחֱם עַל הַרְעָה: וְעַתָּה ה' קַח גַּא אֶת נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי: וַיֹּאמֶר ה' הֲהִיטֵב תָּרָה לָךְ:

מקור 8: פירוש לספר יונה, הרב עדין אבן-ישראל שטינזלץ, תנ"ך שטינזלץ.

התגובה הקודרת של יונה להצלחת שליחותו די מפתיעה. בעוד שנביאי חורבן אחרים התאבלו כאשר נבואתם התקיימה, יונה מתאבל על ביטול נבואתו. אפשר אולי להתייחס לצערו של יונה כתגובה שנגררת מהחלטתו הראשונית לברוח מן השליחות הנבואית, החלטה שמונעת מתסכול של הטרגדיה שבשליחות הנבואית, שהצלחתו לקיימה גורמת לו ללעג.

באופן אירוני, בעוד שספר יונה עוסק בתשובה, ומדגים את כוח התשובה דרך מעשיהם של אנשי נינוה, דווקא הנביא יונה הוא זה שאינו משתנה. אפילו אחרי שהוא מקבל את הגזירה האלוקית ומביא לאנשי נינוה את הבשורה שהתחייב לבשר, אופיו ועמדתו האישית נותרו ללא שינוי.

סיכום

פעילות: פרשנות אמנותית לספר יונה

למעלה משמאל: יונה והדג במפרץ חיפה (1977). יוג'ין (יבגני) אבסהאוס, אוסף פרטי, ישראל.

למעלה מימין: יונה והדג. מיניאטורה מאת ראשיד אל-דין, איראן (המאה ה-14). מוזיאון מטרופוליטן, ניו יורק.

למטה: יונה יוצא ממעי הדגה. יאן ברויגל האב (1568-1625). מוזיאון פינקוטק הישן, מינכן.

